

С.І. Іванніков, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ДО ІНДИВІДУАЛЬНО-ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ПІДХОДУ НАВЧАННЯ УЧНІВ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

Іванніков С.І.

Педагогічні умови підготовки вчителів до індивідуально-диференційованого підходу навчання учнів в контексті розвитку сучасної школи

У статті розглянуто вимоги щодо створення індивідуалізованої моделі освіти у сучасній школі, сутність індивідуально-диференційованого підходу, завдання щодо його застосування та педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до застосування індивідуально-диференційованого підходу у фізичному вихованні учнів початкової школи.

Ключові слова: сучасна школа, індивідуально-диференційований підхід, педагогічні умови підготовки вчителів.

Иванников С.И.

Педагогические условия подготовки учителей к индивидуально-дифференцированному подходу в обучении учащихся в контексте развития современной школы

В статье рассматриваются требования создания индивидуализированной модели образования в современной школе; сущность индивидуально-дифференцированного подхода, задачи, связанные с его реализацией и педагогические условия подготовки будущих учителей к использованию индивидуально-дифференцированного подхода в физическом воспитании учащихся начальной школы.

Ключевые слова: современная школа, индивидуально-дифференцированный подход, педагогические условия подготовки учителей.

Сьогодні соціально-економічний розвиток суспільства, його прогрес значною мірою обумовлені системою освіти та її якістю. В багатьох країнах досягнення нових рівнів освіти, що відповідають вимогам ХХІ століття, пов'язують з індивідуалізацією і диференціацією освітнього процесу.

Проблема індивідуально-диференційованого підходу в організації навчально-виховного процесу не є новою для теорії і практики освіти. До її різних аспектів звертались класики педагогіки (Я. Коменський, Ж-Ж. Руссо, Й. Песталоцці, К.Д. Ушинський А.С. Макаренко, В.А. Сухомлинський та інші), психологи (Б. Ананьєв, С. Виготський, П. Блонський, Г. Люблінська, Б. Теплов та інші). Результати досліджень психологів стали основою для педагогічного осмислення проблеми індивідуалізації і диференціації освітнього процесу в школі на новому рівні (А. Бударний, Е. Голант, В. Загвязинський, А. Кирсанов, Х. Лейметс, Е. Рабунський, І. Унт і багато інших). Істотним внеском у розробку проблеми індивідуалізації і диференціації навчально-виховного процесу став досвід учителів-новаторів (Ш. Амонашвілі, Н. Лисенкова, Н. Шаталов та ін.), завдяки якому почала оформлятися і повсюдно поширюватися в теорії і практиці освіти суб'єкт-суб'єктна парадигма.

Проблема індивідуалізації навчання активно розроблялася в працях вітчизняних і зарубіжних педагогів і психологів у рамках теорії індивідуального стилю діяльності (Б. Вяткін, С. Жданова, Е. Ільїн, Є. Клімов, В. Мерлін та ін.), його прояву в різних видах учбової (Г. Дикопольська, П. Пригін, А. Сухарева), спортивної (Н. Приставка, Л. Соколова, В. Толочек), комунікативної (І. Шкуратова), пізнавальної (К. Абульханова-Славская) діяльності та її саморегуляції (О. Конопкін, В. Моросанова); вибору індивідуальної пізнавальної стратегії в організації учбової діяльності (Ж. Амінов, Е. Голубєва, М. Кабардов, І. Левочкін та ін.). Окремі аспекти індивідуалізації навчання детально висвітлені в роботах А. Адлера, Э. Кречмера, В. Штерна, Т. Липі, К. Юнга, Э. Меймана, С. Хола, К. Леонгарда й інших дослідників.

Зокрема проблемі диференціації навчання учнів у процесі фізичного виховання присвячено дослідження В. Арєфьєва, С. Ріпи, Т. Круцевич, О. Дубогай, Т. Петровської, Н. Москаленко, Ю. Вавілова та інших учених. Чисельні дослідження, що спрямовані на формування в учнів потреби у систематичному фізичному самовдосконаленні, зазначають важливість

використання вчителями методики фізичного виховання, адекватної потребам і можливостям кожного учня (В. Зобков, М. Козленко, О. Козленко, Б. Коссов у співавторстві., Н. Хоменко, Т. Цюпак та інші).

Однак індивідуально-диференційований підхід як педагогічний принцип в умовах масової загальноосвітньої школи і авторитарної системи управління освітою не мав підстав для практичного втілення. Не потрібний у практиці оцінювання результатів освіти, він не знайшов свого відображення у змісті і технологіях професійної діяльності вчителів, якими вони оволодівали упродовж підготовки у вищих навчальних закладах. Отже постає питання: за яких умов підготовки у вищих навчальних закладах, майбутні вчителі можуть бути підготовленими до застосування індивідуально-диференційованого підходу до навчання учнів в контексті створення сучасної школи.

Мета статті – схарактеризувати завдання і педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до застосування індивідуально-диференційованого підходу в контексті розвитку сучасної школи.

Ідея школи з індивідуально-диференційованою організацією навчально-виховного процесу відтворена в різних моделях у багатьох школах Австралії, Європи, США. Для ХХІ століття ця ідея позначається одним із основних трендів розвитку освіти у світі [3, 4]. Проте у практиці вітчизняної освіти її втілення ускладнюється не тільки традиційними підходами щодо управління закладами освіти, формальними показниками якості їх діяльності, але й якістю підготовки вчителів до професійної діяльності, її невідповідністю вимогам індивідуально-диференційованого підходу.

Головною ознакою школи майбутнього є її постійна орієнтація на зміни. Це школа, колектив учителів якої здатний самостійно і свідомо, без вказівок зверху, створювати освітнє середовище для повноцінного і різнобічного розвитку кожного учня відповідно до його можливостей, нахилів та інтересів.

Як зазначає О. Уваров, найбільш важливими складниками перебігу до індивідуалізованої моделі організації навчально-виховного процесу у школі є:

- наявність співвіднесених з державними освітніми стандартами й детально описаних цілей і нормативів результатів навчальної роботи з кожного навчального предмета і для кожного класу, зрозумілих кожному учню, його батькам і самим учителям;
- використання для оцінювання освітніх досягнень учнів інструментів, які забезпечують об'єктивність оцінки, зрозумілість її процедури для учнів та їх батьків;
- організація моніторингу (систематичного поточного оцінювання) індивідуальних освітніх досягнень кожного учня, результати якого відкриті й доступні для всіх зацікавлених учасників освітнього процесу;
- наявність варіативних учбово-методичних матеріалів, новітніх педагогічних технологій, спрямованих на реалізацію індивідуально-диференційованого підходу до учнів і отримання якісних результатів навчання [2].

Підтримувати і забезпечувати складну роботу школи і кожного вчителя з розробки й впровадження індивідуалізованої моделі організації освітнього процесу дозволяє широке використання сучасних інформаційних комп'ютерних технологій. Надійні і доступні усім, вони здатні забезпечити простий і оперативний збір, обробку й зберігання інформації з моніторингу освітніх досягнень учнів, автоматизований контроль і відкритість результатів для інших. Тобто ІКТ є важливим інструментом впровадження у школі індивідуалізованої моделі освітнього процесу. Отже, перебіг до індивідуалізованої моделі навчання у школі потребує від всіх учасників освітнього процесу і, в першу чергу від учителя, ясного бачення і розуміння сенсу, цілей, змісту і етапів роботи з учнями та їх батьками.

Ми вважаємо, що індивідуально-диференційований підхід – це вихідна позиція, засадничий принцип діяльності учителя, яким він керується при плануванні учбового процесу, підготовці до його здійснення і в методиці роботи з учнями. У основі цього підходу лежить диференціація (розподіл) учнів по групах відповідно до особливостей прояву ними певних індивідуальних

властивостей, що впливають на успішність навчального процесу і значущих для їх особистого і суб'єктного розвитку.

Загально відомо, що державні освітні стандарти мають так званий рамочний характер, тобто окреслюють простір тих компетенцій, які повинні бути урахованими за результатами освіти. Створювані на підставі цих стандартів навчальні плани і учбові програми з предметів висвітлюють послідовність і зміст навчального процесу, які необхідно реалізувати, щоб дійти запропонованих державними стандартами освітніх результатів. Проте проінтерпретувати чинні стандарти і вимоги учбових програм у реальних показниках досягнень учнів можуть лише вчителі, які працюють з ними і знають їх можливості. При цьому для кожної школи, кожного класу ці показники можуть бути різними, бо різними є учні, які в них навчаються.

Отже, розробка й упровадження нормативів навчальної і виховної роботи у межах кожної школи і кожного класу є необхідною передумовою для визначення вчителем найбільш реальних цілей навчання, використання найбільш доцільних форм і методів організації навчальної роботи, оцінювання їх ефективності для кожного учня. Важливо, що надання самим учням інформації щодо цілей навчання і нормативів щодо їх досягнення позитивно впливає на формування у них усвідомленого ставлення до власної навчальної діяльності, стимулює їх до співпраці з учителем у розвитку власних можливостей і подоланні наявних труднощів.

Проте підготовка майбутніх учителів у вищих навчальних закладах не передбачає ані усвідомлення ними цінності індивідуально-диференційованого підходу щодо навчання учнів, ані готовності до його застосування.

Розглянемо це на матеріалі підготовки майбутніх учителів початкової школи до фізичного виховання учнів. Відомо, що одним із чинником різкого погіршення стану здоров'я молодого покоління є його некоректне усвідомлення у контексті розуміння загальної культури особистості і завдань фізичного виховання, що вирішуються у загальноосвітній школі. Тривалий час виконання вимог програми з фізичного виховання, представлених у вигляді певних

нормативів з окремих видів рухової активності учнів було формальним показником найкращого фізичного стану учня, бажаним рівнем розвитку його певних фізичних якостей. Але для багатьох дітей вони не відповідали, за низкою причин, їх реальним можливостям, що призводило до значного погіршення їхнього здоров'я, іноді з трагічними наслідками [1].

Нова програма з фізичного виховання учнів початкової школи (2012) наводить лише загальні напрями організації цього процесу, без визначення нормативів щодо його кінцевих результатів. Завдання вчителя, при орієнтації на загальні орієнтири, знайти міру розвитку учнів з урахуванням їх реальних фізичних можливостей, таку, що не порушує стан їхнього здоров'я і не призводить до формування негативного ставлення до фізичних дій, культури їх виконання. Вирішення цих завдань вимагає від вчителя чіткого усвідомлення предмету і мети професійно-педагогічної діяльності, яка здійснюється засобами фізичного виховання заради фізичного здоров'я учнів.

В підготовці майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності вирішальна роль належить змісту цього процесу: від того, наскільки він повно і точно висвітлює предмет і мету їхньої майбутньої професійної діяльності залежить адекватність відображення у свідомості майбутнього фахівця дій, необхідних для перетворення наявного стану предмету діяльності у бажаний.

У контексті підготовки майбутніх учителів початкових класів до фізичного виховання учнів ця теза вимагає уточнення того, що є предметом їхньої діяльності і метою. Аналіз навчальних програм, посібників і підручників з курсу теорії і методики фізичного виховання показує, тема предмета діяльності вчителя у процесі фізичного виховання учнів прямо і конкретно фактично не обговорюється. Так само не обговорюються і не висвітлюються сутність таких феноменів як-от: фізичне виховання, фізична культура, здоров'я, спорт, їх співвідношення та роль у природному розвитку дитини, її становленні суб'єктом діяльності та особистістю.

Зосередження уваги на характеристиці фізичних якостей учнів і методики їх розвитку в умовах організації уроку фізичної культури призводить до усвідомлення цієї роботи як головної мети діяльності вчителя з фізичного виховання учнів, де результати представлені у формі нормативів, яких мають досягти учні у виконанні певних видів фізичних вправ (біг, стрибки, кидання та інше). Проте вони не забезпечують усвідомлення учителями сутті фізичної культури як складової загальної культури особистості, впливу цієї культури на свідоме і уважне ставлення до власного здоров'я, дбайливе ставлення до його підтримки і збереження.

Фізичне виховання учнів, як предмет професійно-педагогічної діяльності вчителя початкових класів виявляється у формуванні в учнів певного позитивного і свідомого ставлення до власного тіла, свого фізичного «Я». Метою цієї діяльності виступає навчання учнів підпорядкуванню власних фізичних можливостей намірам особистості, досягненню її цілей. У цьому контексті збереження і підтримка фізичного стану здоров'я учня виступає об'єктивною і необхідною умовою для досягнення його цілей [1]. Відповідно до сутності виховання, для вчителів початкових класів предметом фізичного виховання має стати формування в учнів певного позитивного ставлення до власного тіла як фізичної форми відтворення власного «Я». Отже, не рухова активність, не форми і засоби її вияву як самоціль мають стати предметом усвідомлення для учнів і метою дій учителя, а той фізичний і психічний стан, до якого вона призводить.

Відповідно до зазначених аргументів нами було розроблено і апробовано експериментальну програму курсу «Теорія і методика фізичного виховання учнів у початковій школі», що орієнтувала майбутніх учителів початкових класів на усвідомлення предмету і мети своєї діяльності з фізичного виховання молодших школярів, засоби формування у них позитивного ставлення до власного здоров'я, його підтримки і збереження, створення інструментів для моніторингу досягнень учнів з фізичної культури та їх оприлюднення. Порівняно з чинними учбовими програмами і навчальними посібниками у цій

програмі зроблено наголос на практичній підготовці майбутніх учителів до застосування у процесі фізичного виховання учнів індивідуально-диференційованого підходу.

Педагогічними умовами, які сприяли покращанню підготовки майбутніх учителів до фізичного виховання молодших школярів на засадах індивідуально-диференційованого підходу виступали: інтегрування їх знань з проблеми здоров'я та його забезпечення засобами фізичної культури і фізичного виховання, здобутих з навчальних курсів «Валеологія», «Анатомія і фізіологія дитини»; оволодіння вміннями діагностування стану фізичного здоров'я учнів та його відображення у цілях, формах і методах їх фізичного виховання; набуття досвіду розробки і впровадження методичних проєктів з індивідуально-диференційованого фізичного виховання учнів на уроках фізичної культури в школі.

Методична підготовка майбутніх учителів початкових класів до застосування індивідуально-диференційованого підходу в фізичному вихованні учнів, яка забезпечувалась в процесі експериментальної роботи, перевірялась на педагогічній практиці. Було встановлено, що вона сприяла організації студентами-практикантами індивідуалізованої роботи з учнями на уроках з фізичної культури з диференціацією їхнього фізичного навантаження і рухової активності. Студенти-практиканти розробляли і впроваджували процедури моніторингу індивідуальних досягнень учнів з фізичного виховання за допомогою використання ІКТ, що значно підвищувало інтерес учнів та їх батьків до занять фізичною культурою. Вони також використовували ІКТ для ознайомлення учнів з навчальним матеріалом, вимогами щодо його вивчення та практичного використання.

Таким чином у досвіді майбутніх учителів початкової школи були сформовані вміння співпрацювати і взаємодіяти з учнями, їх батьками в процесі використання засобів фізичної культури для укріплення і збереження фізичного здоров'я з урахуванням індивідуальних можливостей. Ними усвідомлювалась реалістичність і ефективність обраних заходів щодо застосування

індивідуально-диференційованого підходу, складалось загальне бачення можливих і необхідних змін у теорії і практиці фізичного виховання учнів у початковій школі.

Отримані нами результати показують, що впровадження експериментальної програми на засадах визначених нами педагогічних умов позитивно впливає на якість підготовки майбутніх учителів початкових класів до застосування індивідуально-диференційованого підходу у фізичному вихованні учнів початкової школи. Її подальше удосконалення заплановано у бік більш досконалого і ефективного використання у підготовці майбутніх учителів початкової школи до реалізації індивідуально-диференційованого підходу засобів сучасних інформаційних комп'ютерних технологій.

Література

1. **Аксьонова О. П.** Формування фізичної культури учнів початкових класів в умовах диференційованого навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Олена Петрівна Аксьонова. – Запоріжжя, 2005. – 223 с.

2. **Уваров А.Ю.** Индивидуализация образовательной работы: ключевые составляющие трансформации школы // «Освітологічний дискурс»: Електронне наукове фахове видання, Київський університет імені Бориса Грінченка МОН України. – 2011, №2 (4)

3. **De Lorenzo R.A., Battino W.J., Schreiber R.M., Carrio G.** Delivering on the Promise: The Education Revolution. – Blumington, In. : Solution Tree Press, 2008.

4. **Lloyd M.** Schooling at the Speed of Thought: A Blueprint for Making Schooling More Effective. – L. : Spiderwize, 2010.

Ivannikov S. I.

Pedagogical factors of teachers' training for individual-differentiated approach use in pupils' teaching in the context of modern school development

The article discusses the requirements of individualized educational model creation in a modern school; the essence of individual-differentiated approach; tasks

connected with its realization and pedagogical factors of future teachers' training for individual-differentiated approach use in the junior pupils' physical education.

Key words: modern school, individual-differentiated approach, pedagogical factors of teachers' training.

Відомості про автора

Іванніков Сергій Іванович – аспірант кафедри дошкільної педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського». Основні наукові інтереси зосереджено навколо проблематики підготовки педагогів до фізичного виховання дітей.

Стаття надійшла до редакції 04.09.2012

Прийнято до друку 28.09.2012